

تالیفات ملاصدرا

رضا استادی

- از سال ۱۰۵۰ که ملاصدرا به رحمت خدا پیوست، تا زمان ما آثار و تالیفات او به طور پراکنده، در بیش از صد کتاب از کتب تراجم و فهارس و غیره یاد شده است. از حدود چهل سال پیش تاکنون، در مورد شناسایی آثار وی، تحقیقات خوب و جامعی انجام گرفته و فهرست آثار او بدین شرح نگاشته شده است:
۱. در مقاله حکیم متاله آقا سید ابوالحسن رفیعی قزوینی در یادنامه ملاصدرا، سی و پنج کتاب و رساله یاد شده، و در پایان فرموده‌اند: شاید هم بعضی از نوشته‌های دیگر داشته که از بین رفته است.
 ۲. حضرت آقای خواجه‌ای در پیش‌گفتار جلد اول ترجمه شرح اصول کافی، فهرستی شامل پنجاه اثر ارائه داده است و متأسفانه نگارنده جز شرح اصول کافی و ترجمه آن، و جزء اول تفسیر ملاصدرا (چاپ قم)، دیگر آثاری را که ایشان تصحیح و یا ترجمه کرده‌اند؛ ندیده‌ام شاید در مقدمه آن کتاب‌ها نیز فهرستی از تالیفات ملاصدرا نوشته باشند.
 ۳. در مقاله مرحوم علامه طباطبائی در همان یادنامه، پنجاه و سه رساله یاد شده که در صحت نسبت چهار فقره از آنها اظهار تردید و تأمل کرده‌اند.
 ۴. حضرت آقای بیدار در مقدمه جلد اول تفسیر ملاصدرا (چاپ دوم ۱۳۶۶) ۵۸ اثر را ذکر، و از عنوان کردن کتاب‌ها و رساله‌هایی که نسبت آنها به ملاصدرا مشکوک می‌باشد، خودداری نموده است.
 ۵. آقای دکتر نصر در پیش‌گفتار کتاب «سه اصل» ملاصدرا فهرستی شامل ۵۹ کتاب و رساله ارائه داده و گفته‌اند: نسبت شش

- کتاب از آنها به ملاصدرا مشکوک است.
۶. استاد معظم حضرت آقای آشتیانی در کتاب ارزنده شرح حال و آراء ملاصدرا ۶۵ تالیف را یاد کرده و فرموده‌اند: ۴۹ تالیف آنها مسلم از ملاصدرا است و بقیه و چند رساله دیگر [که یاد نشد] به ملاصدرا نسبت داده شده، اما بیشتر آنها قطعاً از وی نیست.
 ۷. نیز استاد آشتیانی در مقدمه رسائل فلسفی ملاصدرا، ۶۵ اثر را یاد کرده و فرموده‌اند: ۵۲ تالیف آنها از تالیفات مسلم ملاصدرا است.
 ۸. در مقاله مرحوم آقای دانش پژوه در یادنامه ملاصدرا هفتاد اثر یاد شده است که در استاد هجده عنوان آن به ملاصدرا تردید و یا قطع به عدم داشته‌اند.
 ۹. آقای دکتر شفیع‌ها در پیش‌گفتار رساله الواردات القلیبه ملاصدرا فهرستی شامل ۷۳ اثر تنظیم کرده‌اند.
 ۱۰. امید است توسط دست‌اندرکاران محترم کنگره ملاصدرا جامع‌ترین و دقیق‌ترین کتاب‌شناسی و نسخه‌شناسی آثار ملاصدرا به زودی منتشر شود.
- با وجود این فهارس شاید به ذهن خواننده گرامی بیاید که فهرستی که این جانب تهیه کرده‌ام کاری زائد باشد. در عین حال که گمان مزبور را نفی نمی‌کنم، این یادآوری را لازم می‌دانم که حقیر چند سال پیش به درخواست بعضی از عزیزان دست به این کار زدم و برای تهیه یادداشت‌ها، وقت فراوانی صرف شد. این روزها که در آستانه برگزاری کنگره ملاصدرا هستیم به فکر افتادم که به آن یادداشت‌ها سر و صورتی داده منتشر سازم؛ شاید بی‌فایده‌ای نباشد.
- این فهرست شامل ۱۱۱ عنوان است که نسبت تعدادی از آنها به ملاصدرا نیاز به تحقیق و بررسی دارد:
۱. اتحاد العاقل والمعقول: نسخه خطی آن در کتابخانه آیه‌الله مرعشی، قم با شماره ۱۹۴۸ و کتابخانه استان قدس رضوی با شماره ۷۰۶۸ موجود است. این رساله در ذریعه (۸۱/۱) یاد و

گفته شده که چاپ شده است.

۲. **اتصاف الماهية بالوجود = اصالة الوجود**: در این رساله از اسفار مؤلف یاد شده است. و نسخه آن در کتابخانه مرعشی با شماره ۶۷۱۷ و ۷۵۷۷ و کتابخانه آستان قدس با شماره ۶۴۰۸ و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران با شماره ۲/۲۶۰۸ و ۳/۳۶۳۸ و ۳/۸۷۰ و ۴/۲۲۷ نگهداری می شود.

۳. **اثبات شوق الهیولی الى الصورة**: این رساله در الفیلسوف الفارسی زنجانی ص ۲۰ و اعلام الشیعة، سده یازدهم علامه تهرانی ص ۲۹۱ یاد شده و عبارتی از ص ۷۸ شواهد ربوییه تحقیق آقای آشتیانی اشاره به همین رساله دانسته شده است.

۴. **اسرار الآیات**: نسخه مورخ ۱۱۰۶ از روی خط مؤلف در ذریعه (۲/۳۹) یاد شده است. نسخه آن در کتابخانه های آستان قدس، مرعشی، دانشگاه، مجلس، وزیری یزد موجود است و مکرر چاپ شده است.

۵. **الاسفار الاربعة = الحكمة المتعالیة**: در سال ۱۲۸۲ چاپ سنگی و سپس در نه جلد چاپ حروفی شده است و اینکه برخی نوشته اند سه بار چاپ سنگی شده، باید اشتباه باشد. نسخه آن در کتابخانه های مرعشی، دانشگاه مجلس، آستان قدس، وزیری و غیره موجود است.

۶. **اسئلة الجیلانیة واجوبتها = جوابات المسائل الجیلانیة = اجویة المسائل**: در ذریعه (۲/۸۱ و ۵/۲۰۸) یاد شده و نسخه آن در کتابخانه آستان قدس و دانشگاه تهران موجود است. به فهرست رضوی ۴/۱۰ ش ۳۰۴ و فهرست دانشگاه ۳/۱۸۰ ش ۱۱/۱۰۳۰ رجوع شود. این رساله با مبدأ و معاد ملاصدرا چاپ شده است.

۷. **اسئلة مظفر حسین القاسانی واجوبتها**: نسخه آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه موجود است. به فهرست ج ۳، ص ۱۷۹ ش ۱۰/۱۰۳۰ رجوع شود.

۸. **اسئلة النصیریة واجوبتها = جوابات المسائل النصیریة = الاجویة عن الاسئلة النصیریة**: در ذریعه (۲/۹۳ و ۵/۲۰۳) یاد شده و نسخه آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه و کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است و با شرح هدایه و مبدأ و معاد ملاصدرا چاپ شده است.

۹. **اکسیر العارفین فی معرفة طریق الحق والیقین**: در ذریعه (۲/۲۷۹) یاد شده و نسخه های متعدد آن در کتابخانه آستان قدس رضوی، مرعشی، مجلس، دانشگاه موجود است و با تعدادی از رسائل ملاصدرا چاپ شده که به رسائل ملاصدرا معروف است.

۱۰. **الالواح العمدیة**: این رساله در کتاب الفیلسوف الفارسی ص ۲۱ یاد شده، و نیاز به بررسی دارد.

۱۱. **الامامة**: در ذریعه یاد شده و شاید همان رساله «الامانة» باشد و در هر صورت در اینکه ملاصدرا رساله ای در این موضوع داشته باشد، تردید شده است.

۱۲. **الامانة**: در کشف الحجب (ص ۲۳۸) گوید: «ذکر فیها أن فی الانسان شیئاً ملکوتیاً و امرأ ربانیا... وتلك الخاصیة هی الامانة». نسخه ای از آن در کتابخانه دانشگاه با شماره ۵/۳۹۰۱ موجود است.

۱۳. **بدء وجود الانسان = جوابات المسائل فی بدء وجود الانسان = رسالة فی ...** در ذریعه (۳/۵۱ و ۵/۲۱۵ و ۱۱/۱۲۷) یاد شده. این رساله را علامه طباطبائی از ملاصدرا دانسته، اما آقای دانش پژوه و آقای آشتیانی در نسبت این رساله به ملاصدرا اظهار تردید کرده اند.

۱۴. **التصور والتصدیق**: در ذریعه (۴/۱۹۸) یاد شده است. نسخه آن در کتابخانه آستان قدس موجود است و همراه با جوهر النضید علامه حلی چاپ شده است.

۱۵. تفسیر سوره حمد.

۱۶. تفسیر سوره بقره (نا تمام).

۱۷. تفسیر آیه الکرسی.

۱۸. تفسیر آیه نور.

۱۹. تفسیر سوره سجده.

۲۰. تفسیر سوره یس.

۲۱. تفسیر سوره حدید.

۲۲. تفسیر سوره واقعه.

۲۳. تفسیر سوره جمعه.

۲۴. تفسیر سوره زلزال.

۲۵. تفسیر سوره ضحی.

۲۶. تفسیر سوره طارق.

۲۷. تفسیر سوره اعلی.

۲۸. تفسیر آیه وتری الجبال تحسبها....

از شماره پانزده تا بیست و هشت در ذریعه و مصادر دیگر یاد شده و مجموعاً در یک جلد چاپ سنگی و هفت جلد چاپ حروفی شده و نیز بخش هایی از این مجموعه چاپ جداگانه دارد. در کتاب ابو عبدالله زنجانی ص ۲۱ آمده است: «نسخه تفسیر آیه نور به خط مؤلف در شیراز در کتابخانه ذوالریاستین و نسخه تفسیر سوره واقعه به خط مؤلف در کتابخانه صاحب روضات الجنات بوده است».

در مقاله علامه طباطبائی آمده: «تفسیر آیه شریفه و تسری الجبال... به صدر المتألهین نسبت داده شده که نظر به سنخ مطالبی که در آن است، صحت نسبت محل تأمل است».

نسخه های این تفاسیر در کتابخانه آستان قدس، وزیری یزد، دانشگاه تهران، دانشکده الهیات مشهد، مجلس، مرعشی و غیره موجود است.

در شرح اصول کافی ج ۳، ص ۱۱۶ فرمود: «اول سوره ای که

تفسیر آن را نوشتم سوره حدید است».

و نیز در شرح اصول کافی ج ۳، ص ۳۱۱ تفسیر آیه الکرسی خود را یاد کرده است.

۲۹. الجبر والتفویض = نفی الجبر والتفویض: این رساله در ذریعه (۸۴/۵ و ۲۶۸/۲۴) یاد شده و نسخه آن در کتابخانه آستان قدس و کتابخانه آیه الله مرعشی موجود است و چاپ شده است.

۳۰. جوابات المسائل العویصه: در ذریعه (۲۲۸/۵) یاد شده و نیاز به بررسی دارد.

۳۱. الحاشیه علی التجرید: در ذریعه (۳۲/۶) یاد شده و علامه طهرانی فرموده است: «نسخه آن در کتابخانه سبط حجة الاسلام شفتی بوده است». نگارنده این رساله را محتاج بررسی می داند.

۳۲. الحاشیه علی تفسیر البیضاوی = حاشیه بر اتوار التنزیل: در ذریعه (۴۳/۶) یاد و فرموده است: «نسخه ای از آن در فهرست کتابخانه خدیویه مصر معرفی شده است».

۳۳. الحاشیه علی الرواشح السماویة للمحقق الداماد: در ذریعه (۹۰/۶) یاد شده و به گفته زنجانی در فیلسوف الفارسی الکبیر (ص ۲۲) نسخه ای از آن به خط مؤلف نزد صاحب روضات بوده است.

۳۴. الحاشیه علی شرح اللمعة: در ذریعه (۹۱/۶ و ۹۶) و در کشف الحجب (ص ۱۷۵) یاد شده. استاد آشتیانی فرموده اند این حاشیه از آقا میرزا ابراهیم پسر صدر المتألهین است.

۳۵. الحاشیه علی شرح التجرید و حاشیه الخفزی علی: در ذریعه (۶۴/۶ و ۱۱۶) و کشف الحجب (ص ۱۷۸) یاد شده و علامه طهرانی فرموده است: «ظاهر این حاشیه از پسر ملاصدرا است». در کتابخانه مرعشی چند نسخه از آن هست، و در فهرست کتابخانه مرعشی هم از پسر ملاصدرا دانسته شده است. و اینکه در تفسیر ملاصدرا (۵۶/۱) آمده است: «ولهذا الکلام زیاده تحقیق مذکوره فی حواشی التجرید» دلیل نیست که ملاصدرا حاشیه تجرید یا شرح تجرید داشته است.

۳۶. الحاشیه علی شرح حکمة الاشراق ...: در ذریعه (۱۲۱/۶) و کشف الحجب (ص ۱۷۹) یاد، و با شرح حکمة الاشراق چاپ شده است. در مقاله علامه طباطبایی با اینکه حاشیه شرح حکمة الاشراق در تألیفات ملاصدرا یاد شده، در پایانش فرموده اند: «و کتاب دیگر نیز به نام حاشیه بر شفا و شرح حکمة الاشراق به وی نسبت داده شده ... صحت نسبت محل کلام است». شاید دو حاشیه به نظر ایشان رسیده بوده است.

۳۷. الحاشیه علی الشفا = شرح الشفا: در ذریعه (۱۴۳/۶) و کشف الحجب (ص ۱۸۲) یاد شده و نسخه آن در کتابخانه آستان قدس و دانشگاه تهران و مرعشی موجود است و با اصل شفا چاپ شده است.

در ذریعه (۱۴۱/۶) حاشیه دیگری بر شفا از پسر ملاصدرا یاد شده است.

در ذیل شماره ۳۶ گذشت که علامه طباطبایی در نسبت حاشیه شفا به ملاصدرا تردید کرده اند. البته خود ایشان حاشیه الهیات شفا را از تألیفات ملاصدرا دانسته اند. پس حتماً دو حاشیه مورد نظر ایشان بوده است.

۳۸. الحاشیه علی القیاسات: در ذریعه (۳۲/۱۷) یاد شده و نیاز به بررسی دارد.

۳۹. حدوث العالم: در ذریعه (۲۹۵/۶) یاد شده است. نسخه به خط مؤلف در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، و چند نسخه دیگر آن در همان کتابخانه و کتابخانه آستان قدس و کتابخانه مرعشی موجود است و همراه چند رساله دیگر ملاصدرا چاپ شده است.

۴۰. الحركة الجوهریة = رساله فی ...: در کتاب فیلسوف الفارسی الکبیر (ص ۲۰) یاد شده و نیاز به بررسی دارد.

۴۱. حشر الاشیاء = حشر العوالم: در ذریعه (۲۲/۷) یاد شده و با چند رساله دیگر مؤلف و نیز با مبدأ و معاد مؤلف چاپ شده است.

در نوشته آقای دانش پژوه و به پیروی از ایشان در برخی نوشته های دیگر این رساله با رساله طرح الکونین یکی دانسته شده است، اما این طور نیست و سر آغاز رساله حشر الاشیاء که چاپ شده با سر آغاز رساله طرح الکونین که در ذریعه یاد شده یکی نیست و همین طور محتوای دو رساله. علامه طباطبایی در مقاله خود، رساله در حشر را با رساله طرح الکونین جدا از هم ذکر کرده اند.

۴۲. حقیقة الکفر والایمان = الکفر والایمان: نسخه آن در کتابخانه مرعشی موجود است و در فهرست آنجا ۳۸۵/۱۹ یاد شده است.

۴۳. الحکمة العرشیه = العرشیه: در ذریعه (۵۸/۷ و ۱۴۹/۶) و ۳۶۸/۱۳ و ۲۴۴/۱۵) یاد و مکرر چاپ شده و نسخه آن در کتابخانه آستان قدس و مرعشی و دانشگاه تهران و وزیری یزد موجود است.

۴۴. حل الاشکالات الفلکیة = حل المشکلات الفلکیة: در کتاب فیلسوف الفارسی (ص ۲۰) یاد شده و نیاز به بررسی دارد.

۴۵. حل شبهة الجدل الاصل: نسخه آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران با شماره ۱۶ و ۱۲۵۷/۱۸ موجود است.

گفته شده تحریر نسخه ای از آن مربوط به پیش از تولد ملاصدرا است، پس از ملاصدرا نیست. در عین حال نیاز به بررسی دارد.

۴۶. خلق الاعمال: در ذریعه (۲۴۳/۷) و کشف الحجب (ص ۲۶۱) یاد و مکرر چاپ شده است. نسخه های آن در کتابخانه

چند رساله یگر ملاصدرا چاپ شده است.

۵۷. سه اصل = سه فصل: در ذریعه (۲۶۱/۱۲ و ۲۶۳) یاد شده و نسخه آن در کتابخانه آستان قدس و مجلس و در کتابخانه مدرس رضوی و کتابخانه شیخ جعفر سلطان العلماء در طهران بوده است و نسخه ای از آن هم در موزه بریتانیا است. این کتاب چاپ شده است و تنها این کتاب و دیوان اشعار و مثنوی ملاصدرا و برخی نامه های او به زبان فارسی است.

۵۸. شرح اصول کافی: پایان تألیف بخشی از آن سال ۱۰۴۴ است. در سال ۱۲۸۲ چاپ شده و چاپ جدید آن در ۴ جلد است که سه جلد آن منتشر شده است. نسخه نیمه اول این کتاب به خط مؤلف در کتابخانه آیه الله مرعشی موجود است. نسخه های متعددی نیز در کتابخانه های آستان قدس، مرعشی، وزیری یزد، دانشکده ادبیات، مجلس و غیره موجود است. در ذریعه (۱۳/۹۹ و ۱۵۴) یاد و نسخه هایی از آن معرفی شده است.

۵۹. شرح حدیث الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا = رساله در ...: در مقاله علامه طباطبایی در یادنامه ملاصدرا یاد شده است.

۶۰. شرح حدیث فضل العالم: در ذریعه (۱۳/۲۵) یاد شده و نسخه آن ضمیمه اکمال الدین صدوق در کتابخانه آستان قدس رضوی است. شاید قطعه ای از شرح کافی باشد. باید بررسی شود.

۶۱. شرح حدیث ما امریختلف ...: در ذریعه (۱۳/۲۰۶) یاد شده است. نسخه آن ضمیمه اکمال الدین صدوق در کتابخانه آستان قدس رضوی است. نیاز به بررسی دارد. شاید قطعه ای از شرح کافی باشد.

۶۲. شرح حدیث مابین قبری و منبری روضة ...: در ذریعه (۱۳/۲۰۶) و کشف الحجب (ص ۲۸۵) یاد شده و مؤلف کشف الحجب احتمال داده است که از ملاصدرا باشد. نیاز به بررسی دارد.

۶۳. شرح حدیث کنت کنزاً مخفیاً: نسخه آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه، ش ۲۸۳۰/۹ موجود است.

۶۴. شرح رساله الاکسیر فی الکیما: در ذریعه (۱۳/۲۸۴) یاد شده است. نیاز به بررسی دارد.

۶۵. شرح النجاة: در ذریعه (۱۴/۱۰۰ و ۲۴/۵۶) یاد شده و دو نسخه از آن معرفی شده است.

۶۶. شرح الهدایة الاثریة: مکرر چاپ شده است. نسخه به خط مؤلف آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. در ذریعه (۶/۱۳۸ و ۱۴/۱۷۵ و ۲۰/۶) یاد شده و نسخه آن در کتابخانه آستان قدس، مرعشی، مجلس، وزیری، دانشگاه تهران و کتابخانه امیرالمؤمنین نجف و غیره موجود است.

۶۷. الشواهد الربوبیة: شامل فهرست مسائل فلسفی است. در

مرکزی دانشگاه و کتابخانه مرعشی موجود است. شاید با رساله «الجبر والتفویض» یکی باشد. باید نسخه ها با هم تطبیق گردد.

۴۷. دفع شبهه ابن کمونه: در ذریعه (۸/۲۲۹) یاد و گفته شده نسخه آن در کتابخانه خوانساری در نجف بوده است.

۴۸. دیباجة مرش التقدیس للمحقق الداماد: نسخه ای از آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه است. به مقاله آقای دانش پژوه در یادنامه ملاصدرا رجوع شود.

۴۹. دیوان ملاصدرا = اشعار ...: نسخه ای از دیوان ملاصدرا که گردآورنده آن فیض کاشانی است به خط او در کرمانشاه موجود بوده است. در پایان رساله سه اصل هم اشعاری از ملاصدرا چاپ شده است. رجوع کنید به ذریعه ۹/۶۰۰ و ۱۹/۱۷۱ و ۲۰۷ و نسخه شماره ۲/۸۴۹ کتابخانه مرکزی دانشگاه.

۵۰. رد قول الرازی فی إثبات الفاعل المختار: در اعلام الشیعة قرن یازدهم، (ص ۲۹۱) یاد شده. نیاز به بررسی دارد.

۵۱. الرسائل العرشیة: در ذریعه (۱۰/۲۴۹) یاد شده، و فرموده اند: «نسخه آن با عرشیه [ملاصدرا] در کتابخانه راجه فیض آباد هند بوده است». نیاز به بررسی دارد.

۵۲. رساله فی آداب البحث و المناظره = آداب البحث: در ذریعه (ج ۱۱، ص ۴) یاد شده و گفته اند نسخه آن در کتابخانه «قوله» هست. به فهرست آن کتابخانه (۲/۳۱۳) رجوع شود. این رساله هم نیاز به بررسی دارد.

۵۳. رساله فی التشخیص = التشخیص: با چند رساله دیگر ملاصدرا چاپ شده است. در ذریعه (۱۱/۱۴۷) یاد شده و نسخه آن در کتابخانه مرعشی، ش ۷۵۷۷ و کتابخانه مرکزی دانشگاه، ش ۳۶۳۸ و ۳/۲۶۰۸ موجود است.

۵۴. الزمان = مقاله فی الزمان: در کتابخانه مرکزی دانشگاه، ش ۲۷۸۸ موجود است و گفته شده است شاید از ملاصدرا باشد. باید اصل نسخه دیده و بررسی شود.

۵۵. سر النقطه = الرساله القدسیة فی اسرار النقطه الحسیة: با مبدأ و معاد ملاصدرا چاپ شده است. نسخه آن گویا در کتابخانه آستان قدس باشد. در ذریعه (۱۲/۱۷۰) یاد شده و علامه طباطبایی و برخی دیگر از اساتید در نسبت این رساله به ملاصدرا تردید کرده اند.

۵۶. سر بیان الوجود = رساله فی المعیة = المعیة: در ذریعه (۱۲/۱۷۸ و ۲۱/۲۸۸) یاد شده است. نسخه آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه، ش ۲۶۰۸/۴ و ۳۲۳۸/۷ و کتابخانه مجلس و آستان قدس موجود است و استاد آشتیانی فرموده اند: «نسبت این رساله به فیض کاشانی صحیح نیست و معلوم می شود ملاصدرا در جوانی که قائل به اصالت ماهیت بوده این رساله را نوشته است».

در ذریعه آمده: «کتب علی نسخه منه انه لملاصدرا». همراه با

نسخه ای از آن نزد میرزا طاهر تنکابنی بوده است و از روی آن نسخه دیگری نوشته شده است. در نسبت این رساله به ملاصدرا تردید شده است، اما آقای آشتیانی فرموده اند جای شک نیست و نام آن هم التقیه نیست.

۷۷. لمية اختصاص المنطقه بموضع معين في الفلك = مقاله فی ... :

نسخه آن ضمیمه شفا در کتابخانه آستان قدس موجود است؛ به فهرست آنجا ۲۰۱/۴ رجوع شود.

۷۸. المبداه والمعاد: اگر اشتباه نکنم نسخه اصل آن در شیراز موجود است. در ذریعه (۶/۱۹۰ و ۵۲/۱۹) یاد شده، و نسخه به خط ملا عبدالرزاق لاهیجی در کتابخانه علامه طباطبایی در قم بوده، مکرر چاپ شده، و نسخه هایی از آن در کتابخانه آستان قدس، دانشگاه تهران، وزیری یزد و غیره موجود است.

۷۹. متشابه القرآن: در ذریعه (۶۲/۱۹) یاد، و چاپ شده و نسخه آن در کتابخانه مشکاة و سید نصرالله تقوی بوده و در کتابخانه مرعشی، ش ۷۵۷۷ و دانشگاه ش ۸۷۰/۴ و ۲۶۳۸/۷ و ۲۲۷۳/۳ موجود است.

۸۰. مثنوی: در ذریعه (۲۰۷/۱۹ و ۱۷۱ و ۳۷۳/۲۲) یاد شده است. منتخب آن چاپ شده است و باید دید جزء دیوان اوست یا نه. به نسخه شماره ۸۴۹/۲ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران رجوع شود.

۸۱. المزاج: نسخه آن در فهرست کتابخانه آستان قدس ۱۴۳/۴ یاد شده است و در استناد این رساله به ملاصدرا تردید است.

۸۲. المسائل المتفرقات = رساله فی ... : در ذریعه (۳۶۵/۲۰) یاد شده است. نیاز به بررسی دارد.

۸۳. المسائل القدسیة: در ذریعه (۳۶۲/۲۰) یاد و چاپ شده است.

ابوعبدالله زنجانی در کتاب خود (ص ۲۰) و نیز استاد آشتیانی، این رساله را با قواعد ملکوتیه یکی دانسته اند و همین طور است.

۸۴. المشاعر: در ذریعه (۲۰۰/۶ و ۶۵/۱۴ و ۱۲۱/۱۵ و ۳۸/۲۱ و ۲۸۸/۲۵) یاد، و مکرر چاپ شده است. نسخه های متعدد آن در کتابخانه های آستان قدس، مجلس، مرعشی، دانشکده حقوق، دانشگاه تهران و وزیری یزد و غیره موجود است.

* المطالع والاشراقات: در فهرست مرعشی ج ۲، ص ۱۰۷ و ج ۲۰، ص ۹۱ یاد شده است و گفته شده همان تفسیر سوره جمعه ملاصدرا است.

۸۵. المظاهر الالهية: در ذریعه (۱۶۲/۲۱) یاد و مکرر چاپ شده است. نسخه آن در کتابخانه آستان قدس و دانشگاه تهران موجود است.

فهرست کتابخانه سپهسالار (شهید مطهری) به ش ۶۳۱۹/۵ یاد شده است. نیاز به بررسی دارد که آیا همان کتاب معروف ملاصدرا است یا نه. چون آن هم مسائل فلسفی را دارد، اما نه اینکه فهرست مسائل فلسفی باشد. آقای دانش پژوه در مقاله خود در یادنامه ملاصدرا گفته اند دو کتاب است.

۶۸. الشواهد الربوبية: در ذریعه (۱۴۴/۶ و ۲۴۳/۱۴) یاد، و مکرر چاپ شده است. نسخه های خطی آن در کتابخانه های آستان قدس، مجلس، مرعشی، دانشگاه، وزیری و غیره موجود است.

۶۹. طرح الکونین: در ذریعه (۱۶۰/۱۵) یاد شده و غیر از رساله حشر الاشیاء است که پیشتر یاد شده و دومی همراه چند رساله وی چاپ شده است. در اسفار (ج ۱، ص ۴۷) با نام طرح الکونین یاد شده است.

۷۰. العروة الوثقی = تفسیر آیه الکرسی: به زبان فارسی است و در ذریعه (۱۵/۲۵۲) یاد شده است. اما در فهرست مرعشی (ج ۱۶، ص ۳۱) از پسر ملاصدرا دانسته شده است. در عین حال جای بررسی دارد.

۷۱. العلم الالهی وتحقیق موضوعه = رساله فی العلم الالهی: در ذریعه (۱۵/۳۱۸) و کشف الحجب (ص ۲۴۷) یاد شده است. نیاز به بررسی دارد.

۷۲. الفلسفة الاولى: در اعلام الشیعة قرن یازدهم، ص ۲۹۱ یاد شده و نیاز به بررسی دارد.

۷۳. فهم متشابه القرآن: در ذریعه (۴۰۰/۱۶) یاد شده است. شاید با متشابه القرآن که پس از این ذکر می شود یکی باشد.

۷۴. القضاء والقدر: در ذریعه (۱۷/۴۹ و ۱۴۷) یاد و همراه با چند رساله ملاصدرا چاپ شده است. نسخه آن در کتابخانه مرعشی، ش ۱۴۳۰ و ۱۹۹۹ و کتابخانه مرکزی دانشگاه، ش ۲۸۱۲/۱ و ۲۸۱۲/۴ و ۳۱۸/۳۰ و ۲۰۶۸/۷ و ۸۴۹/۵ و در مجلس، ش ۳۹۷۶ یا ۳۰۷۶ و در کتابخانه مدرسه سپهسالار (شهید مطهری) ش ۶۵۲۷ با حاشیه نوری موجود است. باید دید نسخه ش ۱ و ۴ با مجموعه ۲۸۱۲ کتابخانه دانشگاه چه فرقی دارد.

* القواعد الملکوتية: در ذریعه (۱۷/۱۹۱) یاد شده، و در کتاب الفیلسوف الفارسی ص ۲۰ بار رساله مسائل قدسیه یکی دانسته شده است. از آغاز رساله مسائل قدسیه برمی آید که نام دیگرش قواعد ملکوتیه است.

۷۵. کسر اصنام الجاهلیة: در ذریعه (۱۷/۲۹۳) یاد شده و نسخه آن در کتابخانه مرعشی، ش ۸۸۰ موجود است. در سال ۱۳۴۰ شمسی چاپ شده و تاریخ تألیف آن ۱۰۲۷ می باشد.

۷۶. اللمعات المشرقية: در ذریعه (۱۸/۳۴۶) یاد شده است.

را نیز به عنوان «منحول و مشکوک» یاد کرده اند.

۱۰۳. اثبات الواجب: گفته اند باید از صدرالدین دشتکی باشد.

۱۰۴. رساله فی بحث المغالطات.

۱۰۵. تجرید مقالات ارسطو.

۱۰۶. رساله فی رموز القرآن.

۱۰۷. رساله فی الفوائد.

۱۰۸. رساله فی المباحث الاعتقادیه.

۱۰۹. استاد معظم حضرت آقای آشتیانی رساله ای به نام: اجوبه مسائل بعض الخلان از ملاصدرا تحقیق و چاپ کرده اند که غیر از چند اجوبه المسائل دیگر است که بیشتر یاد شد.

حضرت آقای بیدار نیز در مقدمه تفسیر ملاصدرا به آنچه ذکر شد افزوده اند:

۱۱۰. ایفاظ النائمین: دو نسخه از این رساله یافت و براساس آن چاپ شده است.

۱۱۱. شرح حدیث خلق الارواح قبل الاجساد بالفی عام و اربعه آلاف: این رساله در تفسیر ملاصدرا ج ۲، ص ۲۴۳ یاد شده است.

در اینجا لازم است یادآوری شود که عمده تالیفات ملاصدرا شناخته شده است و آنچه از این تفحص و تتبع ها به دست می آید نوشتارهای کوتاهی است که نسخه های آن معروف و فراوان نبوده است و ممکن است به نظر برخی ها ارزش چندانی هم نداشته باشد. اما از آنجا که از برخی از همین رساله های کوچک مطالبی بکر و ارزنده استفاده می شود، بسیار مناسب است که برخی از فضلا با پیگیری جدی همه این رساله ها را (که گفته شده: از ملاصدرا نیست، یا مشکوک است، یا عدم انتساب آن قطعی است یا شناخته نشده و مجهول است) شناسایی و نسخه های آنها را تحصیل و با مقایسه و تطبیق و مطالعه اصل رساله ها وضع آنها را روشن کند. این تلاش خدمتی ارزنده به ارباب حکمت و فلسفه و حوزه های علمی خواهد بود.

در پایان بار دیگر از اینکه این فهرست را به صورت غیر کامل (به خاطر اینکه تکمیل آن را کار لازمی ندانستم) منتشر ساختم پوزش می طلبم و اگر اهل فضل اشتباهاتش را تذکر دهند ممکن است در آینده از آن بهره مند شوم.^۱

۸۶. المعاد الجسمانی = زاد المسافر: نسخه آن در کتابخانه آستان قدس، کتابخانه الهیات مشهد موجود و چاپ شده است.

۸۷. معانی الفاظ القرآن: نسخه آن به شماره ۳۶۳۸ در کتابخانه مرکزی دانشگاه هست و گفته شده شاید از ملاصدرا باشد.

۸۸. مفتاح الغیب = احادیث الغیب: در ذریعه (۳۳۷/۲۱) یاد و گفته شده با تمهید ترکیه ای چاپ شده است.

۸۹. مفاتیح الغیب: در ذریعه (۳۰۵/۲۱) یاد، و با شرح اصول کافی در سال ۱۲۸۲ چاپ شده است. نسخه های متعددی از آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه، آستان قدس، مجلس، وزیری و گوهرشاد و الهیات مشهد و غیره موجود است.

۹۰. نامه ملاصدرا به میرداماد: در مجله واهتمای کتاب (۵/۷۵۷) چاپ شده است.

۹۱. نامه ملاصدرا به میرداماد: در پایان شرح حال ملاصدرا تألیف آقای آشتیانی چاپ شده است.

۹۲. نامه دیگر ملاصدرا به میرداماد: در فهرست رضوی ۱۰۹/۴ (ضمیمه نسخه ش ۵۹۰) یاد شده است.

۹۳. نامه دیگری که در مجله دانشکده ادبیات شماره ۱۷ ذکر شده است. باید بررسی شود که با نامه های دیگر فرق دارد یا نه.

۹۴ و ۹۵. دو نامه دیگر که در فرهنگ ایران زمین ج ۱۳، ص ۸۴ چاپ شده است.

۹۶. الواردات القلبیه = الشیبهات القلبیه: در ذریعه (۱۰/۲۵) یاد، و مکرر چاپ شده است. نسخه های آن در کتابخانه های مرعشی، آستان قدس، مجلس، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و غیره موجود است.

۹۷. الهدایه فی الحکمه: در ذریعه (۱۶۵/۲۵) یاد شده و نیاز به بررسی دارد.

۹۸. الوجود: نسخه آن در کتابخانه دانشکده حقوق هست. به فهرست آنجا ص ۵۰۰ رجوع شود.

پس از تنظیم این فهرست به نظر رسید که: حضرت آقای دکتر یزدی مطلق (فاضل) در مقاله ای که از ایشان در مجله خردنامه صدرا شماره دوم چاپ شده نسخه های این رساله ها را نیز یاد کرده اند:

۹۹. تحقیق فی لفظ الله: کتابخانه آستان قدس.

۱۰۰. رساله در حکمت: کتابخانه آستان قدس. احتمال دارد از ملاصدرا باشد.

۱۰۱. خلق الاسماء: کتابخانه ملک. نیاز به بررسی دارد.

۱۰۲. اجوبه المسائل الحکمه: کتابخانه ملک. شاید یکی از همان «اجوبه المسائل»هایی باشد که پیش تر یاد شد، یا همان که آقای آشتیانی تحقیق و چاپ کرده اند.

آقای دانش پژوه در مقاله خود در یادنامه ملاصدرا این رساله ها

۱. در تعداد رساله ها، تفسیر ملاصدرا سیزده عدد به حساب آمده است. اگر مجموعه تفاسیر را یک شماره حساب کنیم، از عدد فهرست ها و سایر فهرست های نه گانه که در آغاز مقاله یاد شد ۱۲ شماره کم می شود.